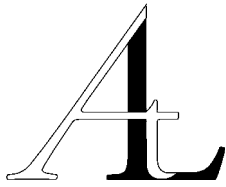

e - I S S N 2 6 6 9 - 2 4 4 9

Archivum Lithuanicum 23

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 23

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2021

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),
(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),
UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),
JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJA

PROF. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),
HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* † (kalbotyra / linguistics),
PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),
JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

© Straipsnių autoriai, 2021

© Lietuvos istorijos institutas, 2021

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Dovilė Gervytė

Maironio autoređagavimas: neapsisprendimo dėl pakeitimų pernaša o 9

Mindaugas Šinkūnas

Korektūriniai spaudos skirtumai kai kuriose lietuviškose XVI–XVII a. knygoose o 41

Birutė Triškaitė

Jono Jokūbo Kvantos akademinės veiklos ataskaita:

Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras 1724 m. o 59

Ona Aleknavičienė

Kalba ir tapatybė Kristijono Gotlybo Milkaus žodyno *Littauisch-deutsches und Deutsch-littauisches Wörter-Buch* (1800) pratarmėse: diskurso analizė o 101

Inga Strungytė-Liugienė

Johanno Arndto *Rojaus Darželio* maldų redagavimo istorija (1807–1817) o 137

Jurgita Venckienė

Kazimiero Jauniaus *Lietuviškas Kalbomōklis. Baltiko padangese* (1897) –

Jono Jablonskio *Lietuviškos kalbos gramatikos* (1901) šaltinis o 161

Reda Griškaitė

Teodoro Narbuto mokslinė korespondencija kaip veikalo

Dzieje narodu litewskiego „akademiškumo“ liudijimas o 191

Roma Bončkutė

Johannes Voigto *Geschichte Preußens* (1827–1839) nuorodos

Simono Daukanto veikale *BUDA Senowęs-Lėtuwių Kalnienų ir Zámajtių* (1845) o 269

Карина Чарыкова

Топография Симонаса Даукантаса в Санкт-Петербурге o 299

Recenzijos (Reviews)

Roma Bončkutė

Recenzuojama: Rita Šepetytė (par.),

Pamokslai vairingose materijose, sakyti Ambrozijaus Pabrėžos, 2020 o 351

Silva Pocyte

Recenzuojama: Domas Kaunas,

Martynas Jankus. Tautos vienytojas ir lietuvių spaudos kūrėjas, 2021 ○ 359

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Mortimer Drach

CorDon – A Deeply Annotated Digital Corpus
of the Works of Kristijonas Donelaitis ○ 367

Pietro U. Dini

In memoriam: Williamas Riegelis Schmalstiegas (1929–2021) ○ 391

Giedrius Subačius

In memoriam: Susitikimai su Williamu R. Schmalstiegu (1929–2021) ○ 397

Christiane Schiller

In memoriam: Gertrud Bense (1930–2021) ○ 405

Silva Pocyte

Klaipėdos universitetas

Recenzuojama:

Domas Kaunas,
*Martynas Jankus. Tautos vienytojas
ir lietuvių spaudos kūrėjas*

Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla,
2021, 880 p. ISBN 978-609-07-0630-5

2021 m. rugpjūčio 7 d. Bitėnuose (Pagėgių savivaldybė) sueigos pas Martyną Jankų metu buvo paminėtas ne tik muziejaus įkūrimo ir veiklos 40-metis, tačiau ir sutikta dar leidyklos dažais kvepianti Domo Kauno monografija apie Martyną Jankų (1858–1946). Ši knyga tiek savo 880 puslapių apimtimi, tiek ir pasirinktu tyrimų objektu – išskirtine Prūsijos (Mažosios) Lietuvos, Klaipėdos krašto asmenybe – įprasmina knygotyrimo ir Mažosios Lietuvos kultūros istoriko profesoriaus Kauno penkiasdešimt metų besitęsiančią mokslinę-tiriamąją veiklą¹. Vien per pastaruosius kelerius metus šio mokslininko plunksnos yra sulaukusios ir kitos Mažosios Lietuvos asmenybės: Kristijonas Donelaitis², Evė Simonaitytė³, o ši recenzuojama monografija yra pasakojimas ne tik apie Jankų. Šios asmenybės įvairialypės veiklos dėka pateikiama išsami XIX a. antros pusės–XX a. pirmos pusės Mažosios Lietuvos, Klaipėdos krašto politinės, socialinės ir kultūros istorijos panorama.

Gimęs lietuvininko valstiečio šeimoje XIX a. vidurio Prūsijos karalystėje, Jankus ir visi jo gentainiai galėjo pajusti ne tik ekonominius, industrinius karalystės, vėliau – Vokietijos imperijos proveržius, tačiau ir visuomenės mentalinius pokyčius bei kultūrinio telkimosi aktyvėjimą, kuriems įtaką darė politinė atmosfera, lietuvininkų ir kitų Vokietijos imperijos, susikūrusios 1871 m., tautinių mažumų atžvilgiu vykdyta nutautinimo politika. Nuo XIX a. aštuntojo dešimtmečio pabaigos išitraukęs į lietuvišką veiklą, jis jos neapleidžia iki pat gyvenimo pabaigos, tad nestebina, jog „dar

1 Studijų metais (1971) Vilniaus universitete spaudoje pasirodė pirmasis Kauno rašinys, žr. Kaunas 2009, 7.

2 Kaunas 2016.

3 *Aš esu Etmės Evė*, 2017.

gyvas jis buvo heroizuotas, jo vardu vadintos gatvės ir organizacijos, jam gyvam esant pastatytas monumentas“ (p. 18). Jankus buvo daugiaplanė asmenybė, kuriai galima priskirti įvairius žmogaus aktyvumo ir interesų spektro apibūdinimus: spaudos, raštijos darbuotojas, kultūrinių draugijų steigėjas, vadovas ir narys; politikas, įsitraukęs į XIX a. pabaigos rinkimų (į Prūsijos landtagą bei Vokietijos reichstagą) batalijas, baigiantis Pirmajam pasauliniam karui – į Mažosios Lietuvos politinės ateities, susietos su Didžiąja Lietuva, vizijų skelbimą bei Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos 1923 m. įvykius; visuomenininkas, aiškiai ir neretai kategoriškai reiškęs savo nuomonę apie lietuviškumo išsaugojimą Mažojoje Lietuvoje iki 1914 m. ar Klaipėdos krašto autonominio statuso po 1923 m. klausimais.

Kiekvienas, prisiliečiantis prie Mažosios Lietuvos istorijos nuo XIX a. pabaigos, neatsiejamai susiduria su Jankumi. Nors Jankaus aplinkoje galima sutikti ir kitų jo bendražygių, pavyzdžiui, Vilių Bruožį, Joną Vanagaitį, Vydūną, Enžį Jagomastą, Adomą Braką, Jokūbą Stikliorių ir kt., kurie aktyviai darbavosi kultūriniuose ir lietuviškos baruose, aiškiau ar gana rezervuotai skelbė Mažosios ir Didžiosios Lietuvos bendrystės idėjas, tačiau tik Jankus išsiskyrė aktyviausiu bendravimu su Didžiosios Lietuvos lietuviais, pradėdamas nuo *Auszros* laikų (1883–1886), tad Kaunas itin taikliai monografijos pavadinime išskiria svarbiausius Jankų reprezentavusius veiklos aspektus: tautos vienijimą ir lietuvių spaudos kūrimą. Jeigu lietuvių spaudos kūrimą galima būtų suprasti kaip tam tikrą baigtinį procesą iki XIX–XX a. sandūros, kuriame ypač svarbus spaudos lotyniškais rašmenimis Lietuvoje draudimo laikotarpis (1864–1904), tai tautos vienijimą(si) galėtume matyti tiek kultūrinės veiklos formose iki Pirmojo pasaulinio karo, tiek autonominio Klaipėdos krašto integravimo į Lietuvos valstybę 1923–1939 m. politinėse batalijose. Tad akivaizdu, kad beveik 900 puslapių apimanti knyga yra dėsningas Jankaus gyvenimo ir veiklos užfiksavimo rezultatas.

Monografiją sudaro keturios nevienodos apimties dalys. Pirmąją dalį „Rambyno paunksnėje“ palydinti iliustracija su Ragainės evangelikų liuteronų bažnyčia, kurioje Jankus buvo krikštytas ir konfirmuotas bei kurioje tuokėsi jo tėvai ir seneliai, suponuoja pagrindinę dalies siužetinę liniją apie Jankaus genties kilmę (p. 33). Šioje dalyje perteikiama vietos, gamtos ir šeimos aplinka, formavusi Jankaus asmenybę, charakterį, išsilavinimą, tautines nuostatas. Analizuojant XIX–XX a. sandūroje tautiškoje veikloje angažuotų lietuvininkų grupės socialinę charakteristiką, Jankus kaip ir daugelis jo gentainių buvo kilęs iš neturtingų valstiečių ir įgijęs tik pradinį išsilavinimą. Tačiau vėlesnė itin aktyvi lietuviška veikla, siekis verslauti leidžiant knygas liudija savotišką lietuvininkų grupės modernėjimą – jie ne pasyviai stebi politinius ir kultūrinius procesus, o įsitraukia į kultūrinį, tautinį judėjimą ir formuoja savitą lietuvininkų tapatumą. Monografijoje yra nuosekliai atskleidžiama Jankaus savišvietė, domėjimasis Lietuvos istorija, tačiau jo atsivertimas į lietuvišumą po Ragainės kunigo Zieglerio žodžių (p. 55), perpasakotų vėlesniuose Jankaus liudijimuose, visgi skamba perdėm romantizuotai. Tarp visų aktyvių lietuvininkų Jankus daugiausia bendravo su Didžiosios Lietuvos lietuviais ir jo veikla darė įtaką ir „carinės Rusijos

valdomoje Lietuvoje⁴. Turint omenyje skirtingas kultūrinės, religinės Mažosios ir Didžiosios Lietuvos istoriškai susiformavusias patirtis, bendravimas tarp protestantų lietuvininkų ir katalikų lietuvių iš Didžiosios Lietuvos iki pat Antrojo pasaulinio karo pradžios išliko gana rezervuotas. Tad kyla klausimas: kodėl Jankus šiame kontekste yra kitoks ir jo bendravimas ir bendradarbiavimas su gentainiais kitapus Nemuno jam nekėlė jokių tapatumo klausimų? Šiame kontekste reiktų pažvelgti į Jankaus religinę „prieskyrą“ ir jo (nesi)tapatinimą su tradicine Mažajai Lietuvai protestantiška aplinka. Jau buvo minėta, jog Jankus buvo krikštytas ir konfirmuotas Ragainės liuteronų bažnyčioje ir šis Jankaus „sugražinimas“ į protestantišką bendruomenę yra labai svarbi monografijos siužetinė dalis, paremta autoriaus tirtais Evangelikų Liuteronų Bažnyčios archyve Vokietijoje saugomais bažnytinių metrikų dokumentais (p. 37), nes nuo pat tarpukario laikotarpio istoriografijoje vyravo Juozo Tumo-Vaižganto paskleista žinia apie Jankaus protėvių žemaitišką kilmę ir katalikiškumą (p. 36). Šios recenzijos autorė, analizuodama lietuvininkų kultūrinės veiklos judėjimą XIX–XX a. sandūroje bei ieškodama atsakymo į klausimą apie Jankaus bendravimo su lietuviais iš Didžiosios Lietuvos priežastis, taip pat rėmėsi šia Vaižganto Jankui priskirta katalikiškumo versija⁵, leidusia lengviau matyti Jankaus „kataliko“ vaidmenį tarp protestantų lietuvininkų ir katalikų didlietuvių. Kauno pateiktas itin išsamus Jankaus šeimos ir protėvių genealoginis aiškinimas pataiso ir papildo monografijos herojaus biografiją, tačiau iškelia ir ne vieną naują klausimą. Vaižgantas tekstą, kaip jau išsiaiškinta, su netiksliais biografiniais faktais apie Jankų išspausdino 1925 m., tačiau pats Jankus niekur ir jokia forma tos informacijos nepaneigė. Tokią Jankaus elgseną Kaunas siekia paaiškinti trimis atsakymais: tai „lietuvių kultūros ir politikos veterano nedomino“, tu netikslumų būdamas garbaus amžiaus nepastebėjo ir, trečia, „patylėjo konjunktūros sumetimais, kurios spaudimo esant politinės įtampos atmosferai negalėjo nejusti“ (p. 40). Atsakymų versijos pakankamai įtikinamos, tačiau suteikiančios perspektyvą platesniems Jankaus požiūrio į religiją tyrimams, kadangi jo santykis su religija taip ir lieka iki galo neaiškus: XIX–XX a. sandūroje ganėtinai kritiškai atsiliepė apie dievobaimingus žmones (daugiausia turėti omenyje surinkimininkai), kurie kritikavo „Birutės“ ir kitų pasaulietinį turinį demonstravusių draugijų veiklą⁶, tačiau jo išspausdintų knygų repertuare suskaičiuojami ir 58 tikybinio turinio leidiniai, kurių didesnioji dalis buvo skirta evangelikams liuteronams (p. 605). Klaipėdos krašto laikotarpiu Jankus neneigė jam priskiriamo katalikiškumo, nors tuo pat metu, jau nešiodamas jam „prisegtą“ Patriarcho vardą, dalyvaudavo evangelikų draugijų renginiuose ir išskirdavo pasaulietinės bei religinės spaudos svarbą tautiškoje veikloje stiprinant lietuviškumą. Pavyzdžiui, 1933 m. spalio 1 d. Tauragėje Jankus dalyvavo evangelikų lietuvių liuteronų „Pagalbos“ sąjungos nepaprastajame skyrių atstovų suvažiavime, kuriame buvo šventinama Centro valdybos vėliava bei sveikinamas Jankus 75 metų jubiliejaus proga. Prisimindamas savo tautišką dar-

4 Klein 2009, 44.

6 Jankus 1891, 15.

5 Pocyte 2002, 149.

ba, Jankus pasakojo apie sunkumus, „kada lietuviai save lietuviais nesivadino, o buvo katalikai – lenkai, vokiečiai, žydai“, apgailėstavo dėl nutautėjusios dvasininkijos, tačiau išskyrė spaudos reikšmę tautiškame darbe, kai „per ‘Rojaus darželį’, per kitas įvairias maldaknyges, įvairius raštus buvo atgaivintas lietuviškumas, pabudinta tautos sąžinė“⁷. Tad galima teigti, kad monografijoje išskelti Jankaus ir religijos santykio diskusiniai aspektai bus mokslininkų analizuojami ir ateityje.

Antroji monografijos dalis „Viešojoje erdvėje“ supažindina su Jankaus politinės veiklos aspektais ir jį lydėjusiais asmenimis, tarp kurių minimi aušrininkai, birutininkai, intelektualai, knygnešiai, pristatomas Jankaus inicijavimas ir įsitraukimas į kultūrinį draugijinį judėjimą, aptariami jo kūrybiniai bandymai ir rezultatai folkloristikos, publicistikos, poezijos baruose bei analizuojami Jankaus įvairiažanriai atsiminimai ir pateikiami jų vertinimai. Autorius Jankaus bendraminčius ir amžininkus sugrupavo remdamasis veiklos plotmėmis, charakterizuojančiomis stebėtiną Jankaus aktyvumą, tačiau galima būtų diskutuoti dėl „Birutės“ draugijos žymiausių narių priskyrimo prie politikų kategorijos, nes nors „Birutės“ draugija, įkurta 1885 m., savo skleistu pasaulietiniu turiniu buvo absoliučiai naujas ir modernėjančią lietuvininkų visuomenę liudijantis reiškinys, tačiau draugijos veikloje, siekusioje saugoti ir populiarinti lietuvių kalbą, stiprinti lietuvininkų atsparumą prieš nutautėjimą, negalėtume rasti politinių šūkių ar kitokių prieš tuometinę Vokietijos imperijos valdžią nukreiptų birutininkų žingsnių⁸.

Skaitant monografiją, negalima neatkreipti dėmesio į gausų šaltinių ir literatūros sąrašą. 954 įvairiausio pobūdžio archyvinų dokumentų, periodinės spaudos žinučių, mokslinių tyrimų ir kt. masyvas tapo pagrindu po kruopelytę konstruojant Jankaus portretą bei veiklą. Knygos herojaus dokumentinių liudijimų skyrelyje autorius surikiuoja ir Jankaus įvairiais laikotarpiais pateiktus bei skelbtus proginius, teminius bei enciklopedinius atsiminimus, kurie, pasak autoriaus, yra „nepamainomas Mažosios Lietuvos istorijos tyrimo šaltinis“ ir kurie aktualūs analizuojant įvairias Jankaus laikotarpio temas (p. 343). Reikia sutikti su Kauno teiginiu, kad „Jankaus atsiminimai dar tebelaukia tyrėjų ir vartotojų“ (p. 343), kadangi archyvų fonduose dar yra į istoriografiją ir į Jankaus atsiminimų sąrašą neįtrauktų liudijimų. Čia galima būtų paminėti, jog istorikai, tyrinėjantys tarpukario Klaipėdos krašto šaltinius, dažnokai susiduria su Jankaus paminėjimu ar jo išvalgų, pasisakymų fiksavimu. Vienas iš tokių pavyzdžių – Krašto apsaugos ministerijos Spaudos ir švietimo skyriaus Istorijos dalies inicijuotas Lietuvos nepriklausomybės kovų 1918–1920 m. dalyvių, tarp kurių pateko ir keletas Mažosios Lietuvos lietuvių – Jankus, Vanagaitis, Bernardas Kodaitis, – atsiminimų kaupimas. 1936 m. lapkričio mėnesį kalbintas Jankus prisiminė 1918 m. pabaigos politines aktualijas bei Pirmojo Žemaičių pėstininkų bataliono organizavimą⁹. Akivaizdu, kad Jankaus tematika yra neišsemiamą ir mokslininkai ateityje dar galėtų pildyti šaltinių sąrašą.

7 „E. L. L. ‘Pagalbos’ S-gos suvažiavimas ir Ev. Lietuvių Sinodas“, 1933.

8 Plačiau žr. Pocyte 2002, 147–148, 264–265.

9 Jankaus atsiminimai, 1936.

Didžiausia (apimanti 300 p.), galinti pretenduoti būti atskira studija, yra trečioji monografijos dalis „Leidėjas ir spaustuvininkas“. Šioje dalyje atsiskleidžia ne tik Jankaus kaip spaustuvininko, leidėjo, knygų platintojo portretas, įvairios veiklą skatinusios ir trukdžiusios politinės aplinkybės, leidinių lietuvių kalba pavadinimų gausa, tačiau ir itin preciziškas monografijos autoriaus, kaip knygotyrimo, siekis pateikti išsamią Jankaus leistų leidinių panoramą, suskirstant leidinius pagal adresatą (skirti Mažajai ar Didžiąjai Lietuvai) ir turinį (politiniai leidiniai, grožinė, tikiškinė literatūra, tautosaka, istorijai, švietimui ir kt. sritims priskirti spaudiniai). Kaip teigia autorius, „Jankaus leidinių ir spaudinių paveldą sudaro 414 bibliografinių vienetų“ (p. 591), iš kurių Mažajai Lietuvai skirti 157 (p. 592). Šie skaičiai liudija Jankaus angažuotumą Didžiąjai Lietuvai skirtų leidinių atžvilgiu, kurį nemenka dalimi suformavo ir spaudos draudimo lotyniškais rašmenimis Didžiojoje Lietuvoje laikmetis. Kita vertus, žvelgiant į Mažajai Lietuvai skirtų leidinių repertuarą, galima aiškiai matyti lietuvininkų bendruomenės mentalinius pokyčius, kurie atsispindi įvairios tematikos leidinių turinyje: tarp iki XIX a. vidurio dominavusių religinio turinio spaudinių nuo XIX a. antros pusės skverbėsi politinio, istorijos, grožinės literatūros žanro kūriniai. Turinio įvairovę atspindi ir Jankaus leista periodika, skelbusi XIX a. pabaigos–XX a. pradžios lietuvininkų ir lietuvių Didžiojoje Lietuvoje tautinio judėjimo, ekonominio, ūkinio gyvenimo aktualijas. Galima drąsiai teigti, jog Jankaus leidybinė veikla, spaudinių turinys yra akivaizdžiausias lietuviškos visuomenės abipus Nemuno gyvenimo ir veikimo veidrodis.

Ketvirtoji monografijos dalis „Valstybės ir Mažosios Lietuvos reprezentantas“ pradedama iliustraciniu Jankaus tarp Lietuvos kariuomenės karių kadru (p. 646). Žilabarzdžio Jankaus įamžinimas simboliškai liudija paskutinį jo veiklos etapą, siejamą su Klaipėdos krašto po Pirmojo pasaulinio karo politinėmis aktualijomis, kai laikotarpiu iki 1923 m. krašto prijungimo prie Lietuvos Jankus aktyviai dalyvavo diskusijose ir politinėse krašto ateitį sprendusiose akcijose. Po 1923 m. Jankui prigišęs Rambyno sargo ir Mažosios Lietuvos Patriarcho vardas suteikė jam ryškiausio lietuviškos Klaipėdos krašto visuomenės atstovo, savotiško tilto tarp Klaipėdos krašto ir Didžiosios Lietuvos statusą. Nors po 1923 m. Jankus leidybine veikla nebeužsiėmė, tačiau jam tai nesutrukdė, nepaisant jau garbaus amžiaus, dalyvauti įvairioje politinėje, visuomeninėje, kultūrinėje veikloje, galima sakyti, savotiškai mėgautis užimama pozicija. Jankus nevengė ir aštrių pasisakymų dėl situacijos krašte, dėl didėjančios lietuvių ir vokiečių konfrontacijos ir dėl „priešgyniaujančiųjų“ (p. 681) lietuviškumo išlikimo. Šioje dalyje yra svarbi potėmė „Pripažinimas“ (p. 694–704), apibūdinanti Jankaus gautus ne tik nacionalinius, bet ir tarptautinius apdovanojimus. Žinoma, toks pripažinimo mastas (ypač iš Lietuvos pusės) negalėjo nebūti susijęs su Vokietijos ir Lietuvos kova dėl Klaipėdos krašto, pastarajai siekiant įtvirtinti savo įtaką, galią per tokius kaip Jankus asmenis. Kita vertus, negalima neįvertinti jau iš visos Jankaus veiklos perspektyvos jo veiklos masto, kryptingo siekio dirbti lietuvių baruose, asmens charizmos, kurią formavo įvairūs aplinkos veiksniai. Juk Mažo-

sios Lietuvos, Klaipėdos krašto lietuviškajame judėjime darbuosiu daug aktyvių Jankaus amžininkų ir bendraminčių, bet tik Jankus, valstietiškos prigimties ir nebaigęs jokių universitetinių mokslų, tapo taip aukštai užkeltas ant tautiškumo saugojimo pjedestalo. Užvertus paskutinį Kauno monografijos puslapį galima reziumuoti, jog kiekvienas skaitytojas susidarys savojo Jankaus portretą. Vieniems jis bus tikras lietuvių kalbos ir lietuviškumo išsaugojimo užsispyrėlis, kitiems – neretai griežtai ir stačiokiškai reiškiantis savo įsitikinimus. Tačiau nekyla abejonių, jog knygoje nuosekliai sustruktūruotas Jankaus asmenybės ir veiklos paveikslas įdomiomis detalėmis ir siužetais papildė įvairiabriaunę Mažosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto istoriją.

Literatūra:

- Aš esu Etmės Evė. Ieva Simonaitytė amžininkų liudijimuose: simonaitistikos šaltinių publikacija, sudarė Domas Kaunas, Vilnius: Akademine leidyba, 2017.
- „E. L. L. ‘Pagalbos’ S-gos suvažiavimas ir Ev. Lietuvių Sinodas“, *Srovė* 1–2, 1933, 19–20.
- Jankaus atsiminimai, 1936; LCVA: f. 929, ap. 6, b. 205, 16–17.
- JANKUS, MARTYNAS, 1891: *Trumpi nusidavimai Prūsų Lietuvos užrašyti M. Jankaus*, Tilžė.
- KAUNAS, DOMAS, 2009: *Bibliografijos rodyklė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- KAUNAS, DOMAS, 2016: *Kristijono Donelaičio atminties paveldas*, Vilnius: Akademine leidyba.
- KLEIN, MANFRED, 2009: „Martynas Jankus ir Vokietijos reichas“, *Knygotyra* 52, 38–58.
- POCYTĖ, SILVA, 2002: *Mažlietuviai Vokietijos imperijoje 1871–1914*, Vilnius: Vaga.

SILVA POCYTĖ

Gauta 2021 m. spalio 5 d.

Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas

Klaipėdos universitetas

Herkaus Manto g. 84

LT-92294 Klaipėda, Lietuva

el. p.: silva.pocyte@ku.lt